

Czynniki i mechanizmy de- i re-industrializacji wybranych okręgów i miast przemysłowych w Polsce

krzysztof.gwosdz@uj.edu.pl

Zakład Rozwoju Regionalnego IGiGP

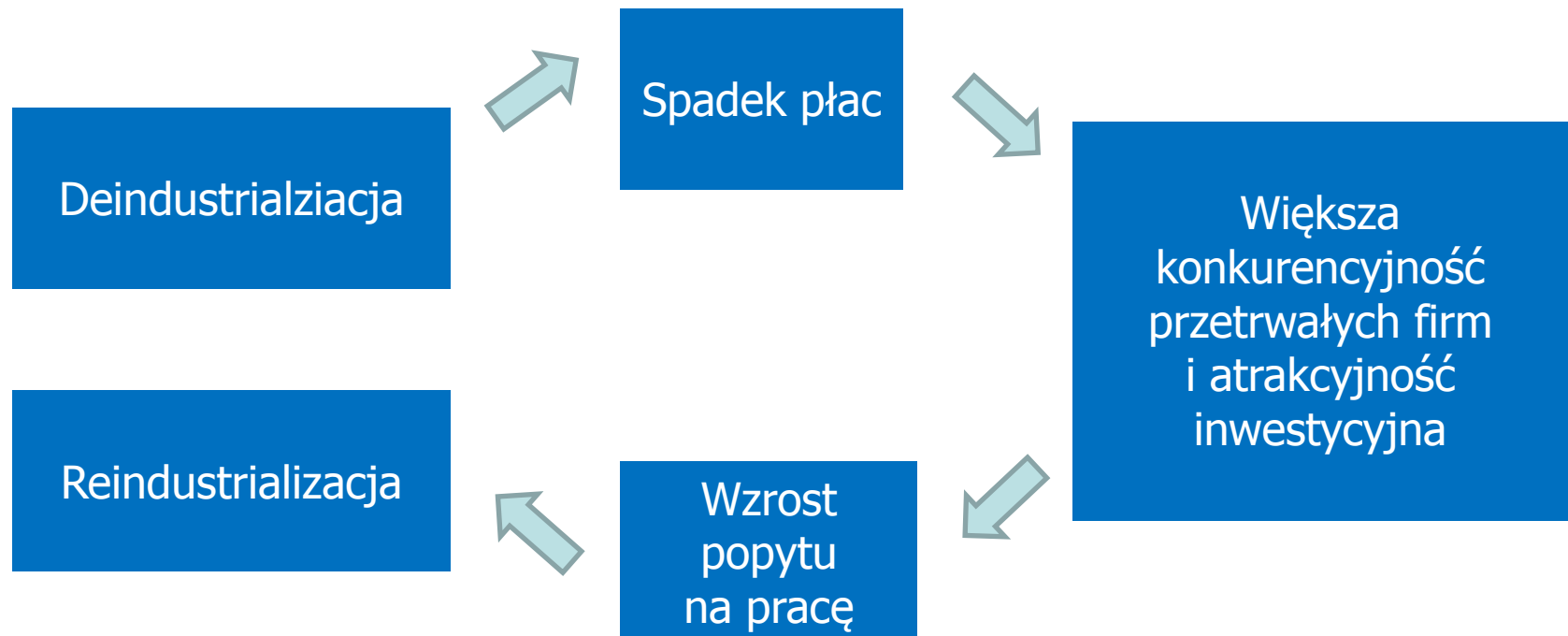

Hudson (2005: 594) „wyzwaniem jest rozwikłanie przyczyn i ujawnienie mechanizmów, wskutek których regiony zmieniają się w różny sposób - niektóre stają się zwycięzcami, a inne przegranymi transformacji”

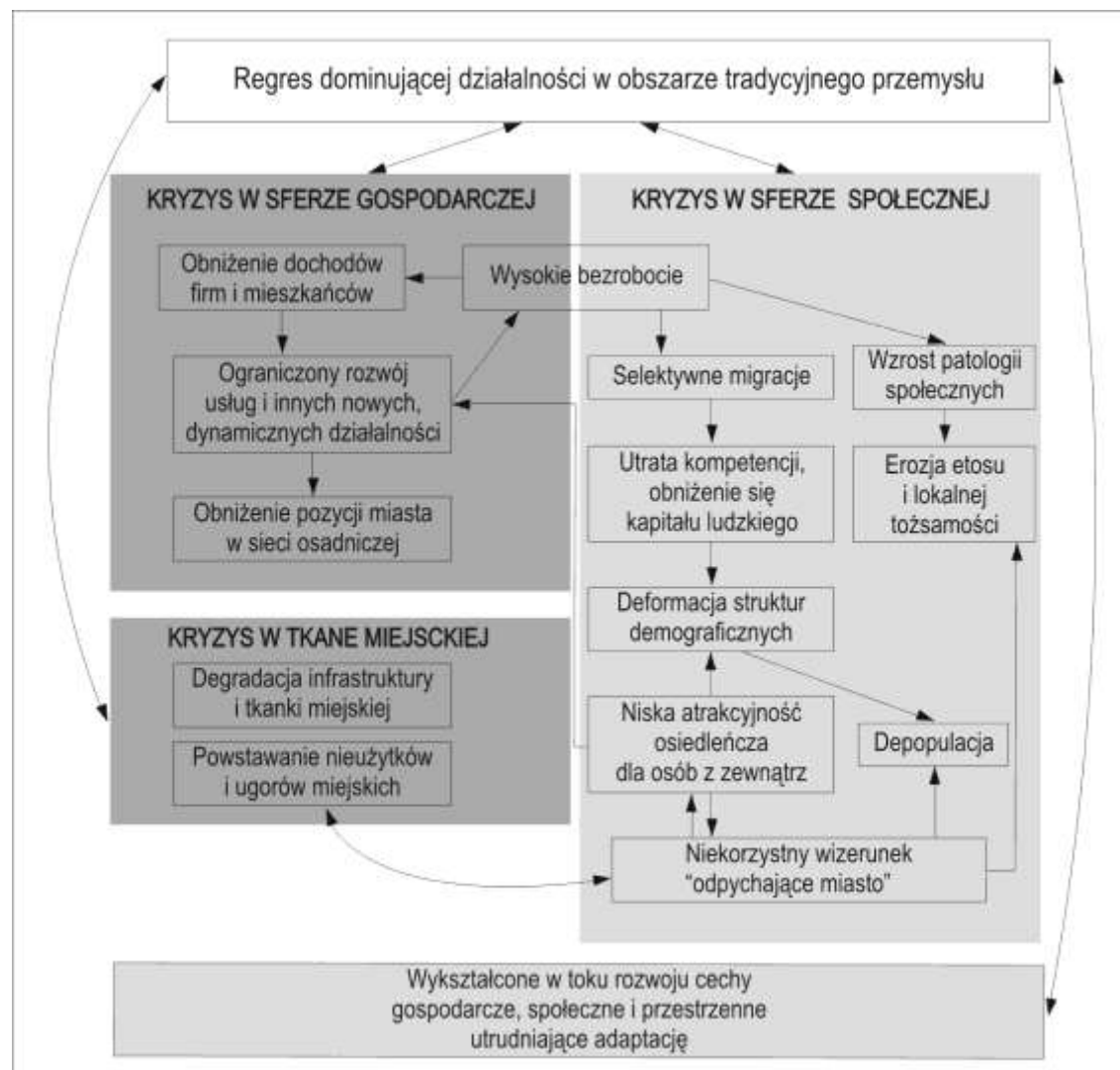
Interpretacja optymistyczna

Interpretacja optymistyczna – ‘hipoteza zapadkowa’ (Kuciński 2008: 178, Siewierski 2008, Mccord & Rowe 1977, Richardson 1978, por. też Fujita, Krugman i Venables 2001): rola ujemnych sprzężeń zwrotnych

Interpretacja pesymistyczna

Interpretacja pesymistyczna –
Perspektywa spirali upadku i
kurczącego się miasta (*shrinkage*):
rola dodatnich sprzężeń zwrotnych)
(Haller 2004, Kaufmann 2005,
Stryjakiewicz 2013, Haase 2013,
Kryńska 2015)

Źródło: Gwosdz (2014)

Studia przypadków wybranych miast i okręgów przemysłowych

		Regres tradycyjnych branż	
		silny	umiarkowany / słaby
Rozwój nowych działalności przemysłowych	silny	Górnośląski Okręg Przemysłowy (GOP), Bielsko-Biała, Mielec	Okręgi metropolitalne (np. poznański, wrocławski)
	umiarkowany / słaby	Sudety (SOP), Staropolski OP, Starachowice	LGOM, Jastrzębie-Zdrój

Źródło: opracowanie własne

Główne pytania (1):

- Jakie były czynniki i mechanizmy de- i re-industrializacji wybranych okręgów tradycyjnego przemysłu i miast przemysłowych?
- Dlaczego niektóre obszary zdołały utrzymać swoją dynamikę rozwojową mimo kryzysu dominujących branż?
- Z czego wynika zdolność szybszego i skuteczniejszego przystosowania się niektórych obszarów?

Fot: Agnieszka Sobala-Gwosdz

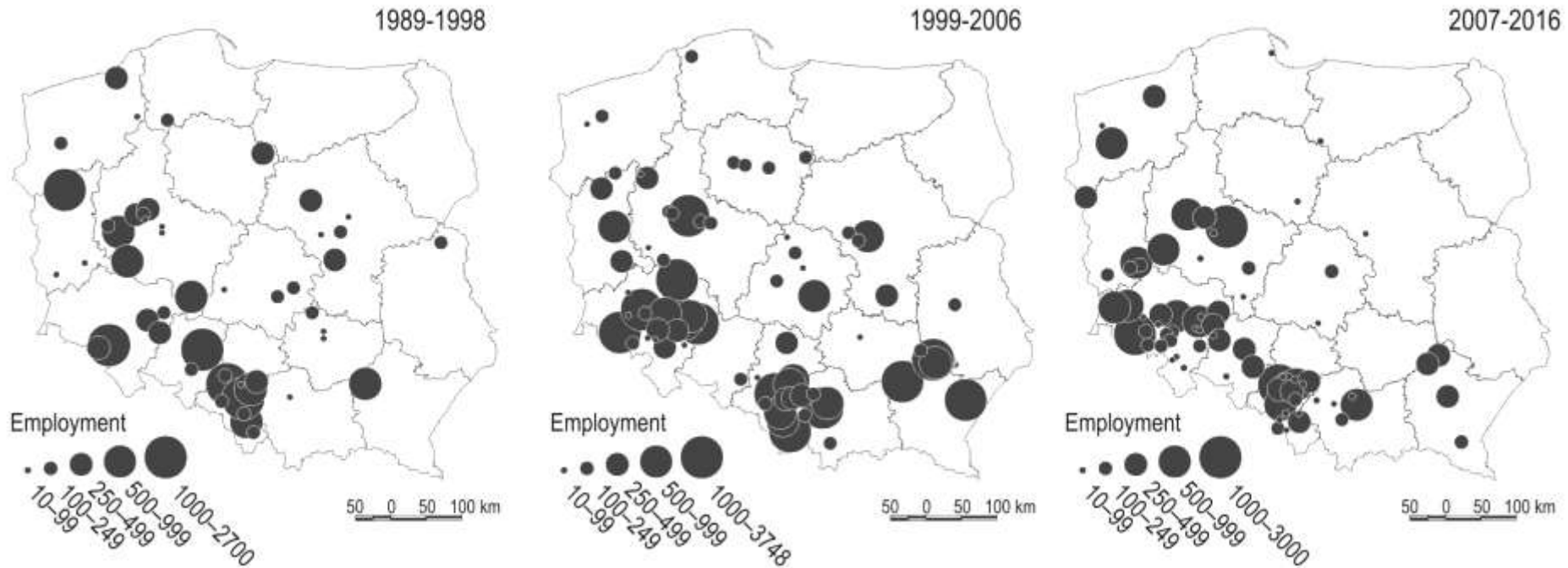

Przykład przemysłu samochodowego

Zasoby wykwalifikowanej
kadry

Korzystne położenie
względem rynków zbytu

Dostępność
komunikacyjna

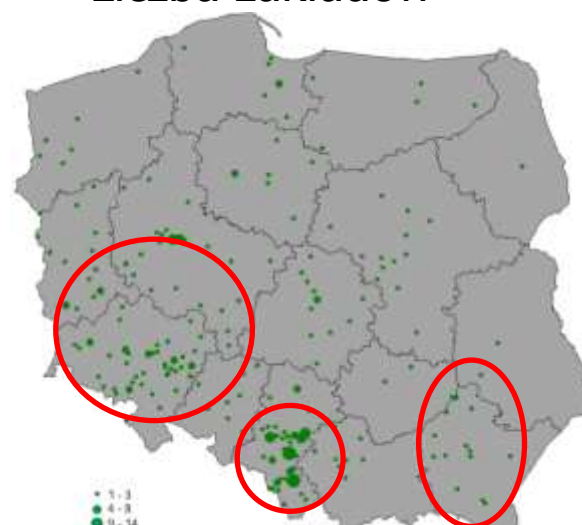

Przykład przemysłu samochodowego

Zatrudnienie

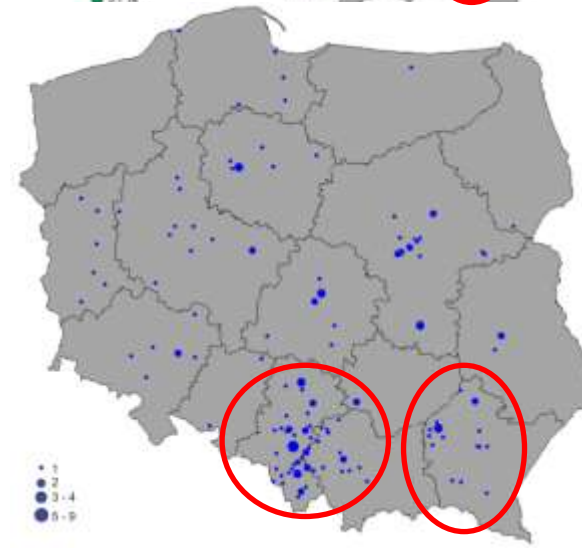
Liczba zakładów

Firmy z kapitałem
zagranicznym

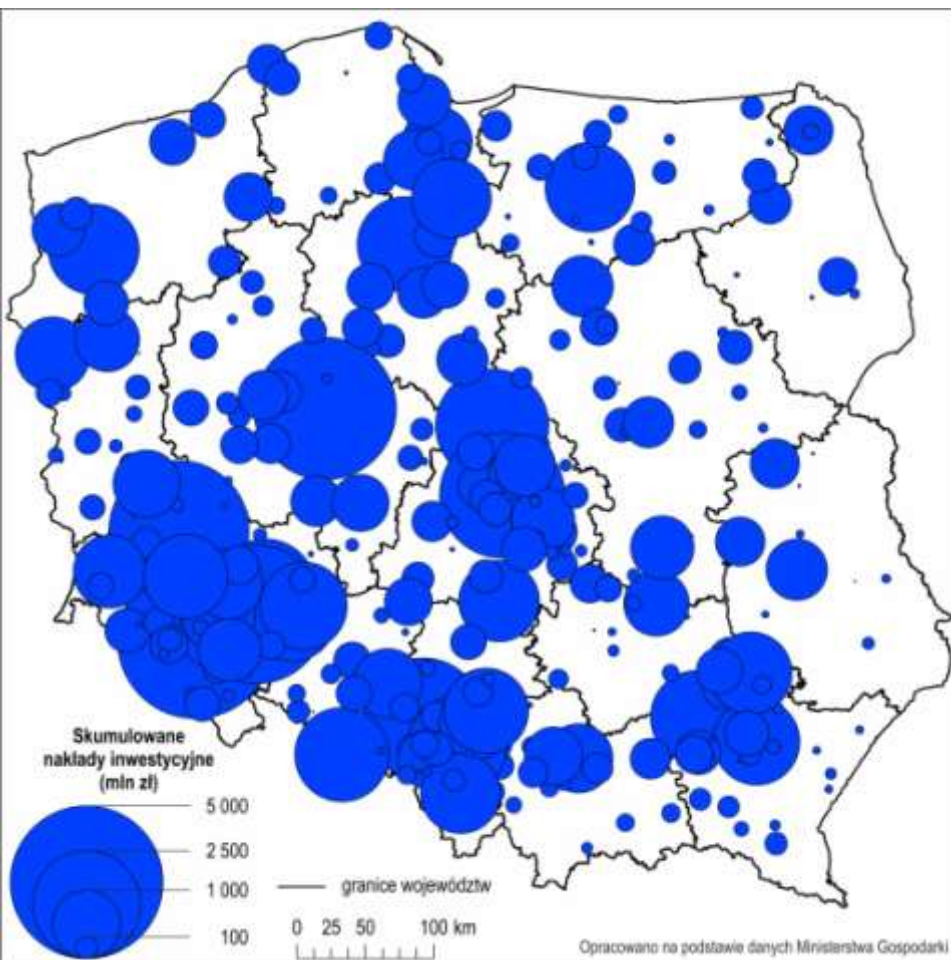

Firmy z kapitałem
krajowym

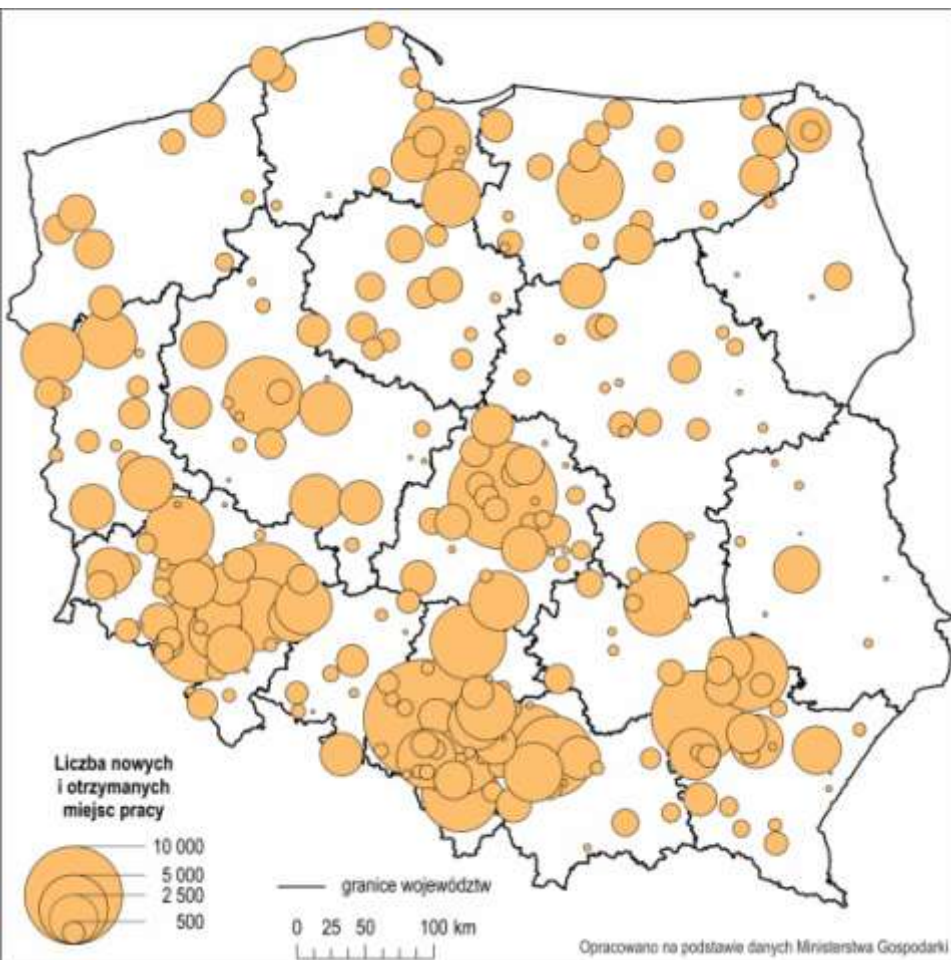

Oddziaływanie polityki: specjalne strefy ekonomiczne

Skumulowane nakłady inwestycyjne

Nowe miejsca pracy

Główne pytania (2):

- Jakie były czynniki i mechanizmy de- i re-industrializacji wybranych okręgów tradycyjnego przemysłu i miast przemysłowych?
- Dlaczego niektóre obszary zdołały utrzymać swoją dynamikę rozwojową mimo kryzysu dominujących branż?
- Dlaczego niektóre regiony i firmy mają możliwość szybszego i skuteczniejszego przystosowania się niż inne? (Sadler and Thompson 2001: 662)
- Jakie są mechanizmy tworzenia nowej ścieżki rozwojowej (w tym działalności gospodarczych) w przestrzeni?
- Jaki jest związek dynamicznych branż przemysłowych z wcześniejszą specjalizacją regionów i ośrodków przemysłowych?

Źródła nowej ścieżki rozwoju (wg Lestera 2003, 2006)

lokalna
przedsiębiorczość
i innowacyjność w
nowych branżach

import technologii
poprzez inwestycje
zewnętrzne

dywersyfikacja w
kierunku branż
powiązanych

modernizacja
istniejących branż

Głęboka restrukturyzacja

Adaptacja / Mutacja starych struktur

ścieżka rozwoju gospodarki „tradycyjnej”

Dobre
warunki do
przyciągania
firm

lokalizacja
firm

nowe
miejsca pracy
i wysokie tempo
wzrostu
gospodarczego

migracje ludzi
(pracowników
ww. firm)

ścieżka rozwoju „nowej” kreatywnej gospodarki

dobrze warunki do
przyciągania
kreatywnych i
przedsiębiorczych
ludzi

migracje
kreatywnych i
przedsiębior-
czych ludzi

zakładanie
przez tych
ludzi firm

wysokie tempo
wzrostu
gospodarczego

ramy interpretacyjne

Debata na temat roli historycznie rozwiniętych struktur przestrzennych, gospodarczych i społecznych: od nihilizmu przestrzennego (arthurowskie ujęcie path dependence) do determinującej lub pośredniczącej roli cech przestrzennych (Massey 1984, Saxenian 1994, Boschma 1997, Stark & Laszlo 2001, Tenfelde, 2006, Neffke, Henning&Boschma, 2011)

Rosnące zainteresowanie procesami **odporności (rezyliencji) i antykruchości**: Martin i Sunley (2014), Taleb i Douady (2012), Boschma (2015), Drobniak (2016), Gong i Hassink (2017)

Rola miękkich kapitałów (ludzkiego, społecznego, kultury przemysłowej) w rozwoju miast i okręgów przemysłowych: Glasmeier (1996), Ray i Sayer (1999), Sadler i Thompson (2001:664)

Ujęcia relacyjne: Dicken i Malmberg (2001), Boggs i Rantisi (2003), Yeung (2005) i Sunley (2008) także *Koncepcja zlokalizowanych zdolności* Domański (2005), Domański i Gwosdz (2009)

Spojrzenie z punktu widzenia ewolucyjnej geografii ekonomicznej

Boschma & Lambooy (1999: 20): „większość autorów wydaje się podzielać raczej pesymistyczny pogląd na pomyślny rozwój regionów przemysłowych, jakkolwiek nie ma zgody co do przyczyn odpowiadających za ten stan rzeczy”.

Wybrane interpretacje

- **Oligopolistyczne struktury terytorialne**: niewielka liczba niezależnych, dużych, silnie zintegrowanych pionowo firm (Chinitz 1961; Saxenian 1994)
- **Czynniki społeczno-kulturowe**: kultura zależności (Hudson 1994)
- **„Skleroza instytucjonalna”**, patologiczna homeostaza (Olson 1982; Grabher 1993; Strykiewicz 1999; Glaeser 2011)
- **„wielokrotne uwięzienie na ścieżce”** – funkcjonalne, mentalne i polityczne (Grabher 1993; Hassink 1997)
- **Słabe korzyści urbanizacji typu Jacobs** (1969), zbyt wąska specjalizacja (Tichy 2001)
- **Słabość Regionalnego Systemu Innowacji** (Todtlink i Trippl, 2005; Weber i Rohrer 2012)

Studia przypadków wybranych miast i okręgów przemysłowych

		Regres tradycyjnych branż	
		silny	umiarkowany / słaby
Rozwój nowych działalności przemysłowych	silny	Górnośląski Okręg Przemysłowy (GOP), Bielsko-Biała, Mielec	Okręgi metropolitalne (np. poznański, wrocławski)
	umiarkowany / słaby	Sudety (SOP), Staropolski, Starachowice	LGOM, Jastrzębie-Zdrój

Źródło: opracowanie własne

UNIwersytet JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Fot: Agnieszka Sobala-Gwosdz

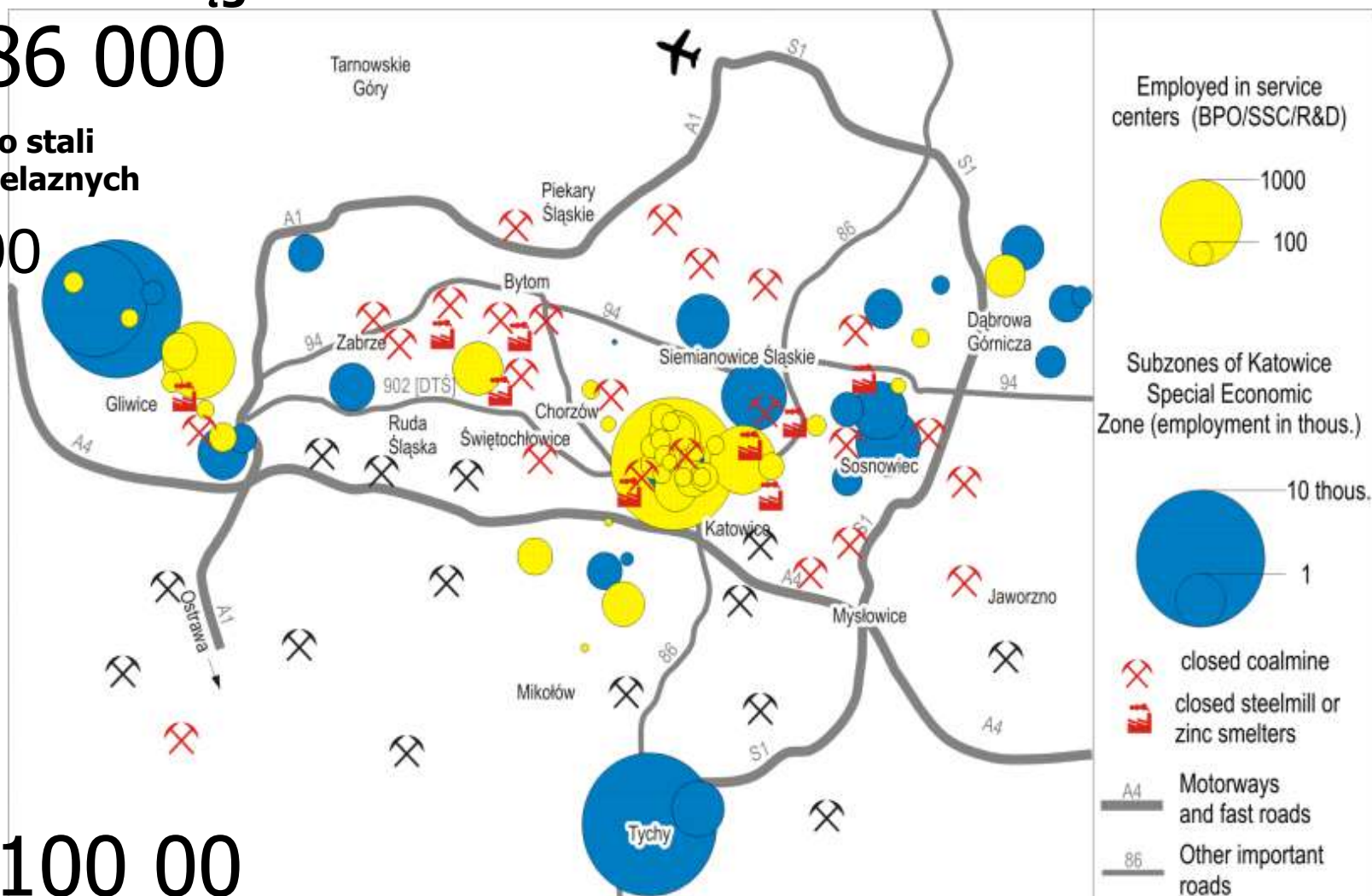

Górnictwo węgla

↓ -286 000

Hutnictwo stali i metali nieżelaznych

-85 000

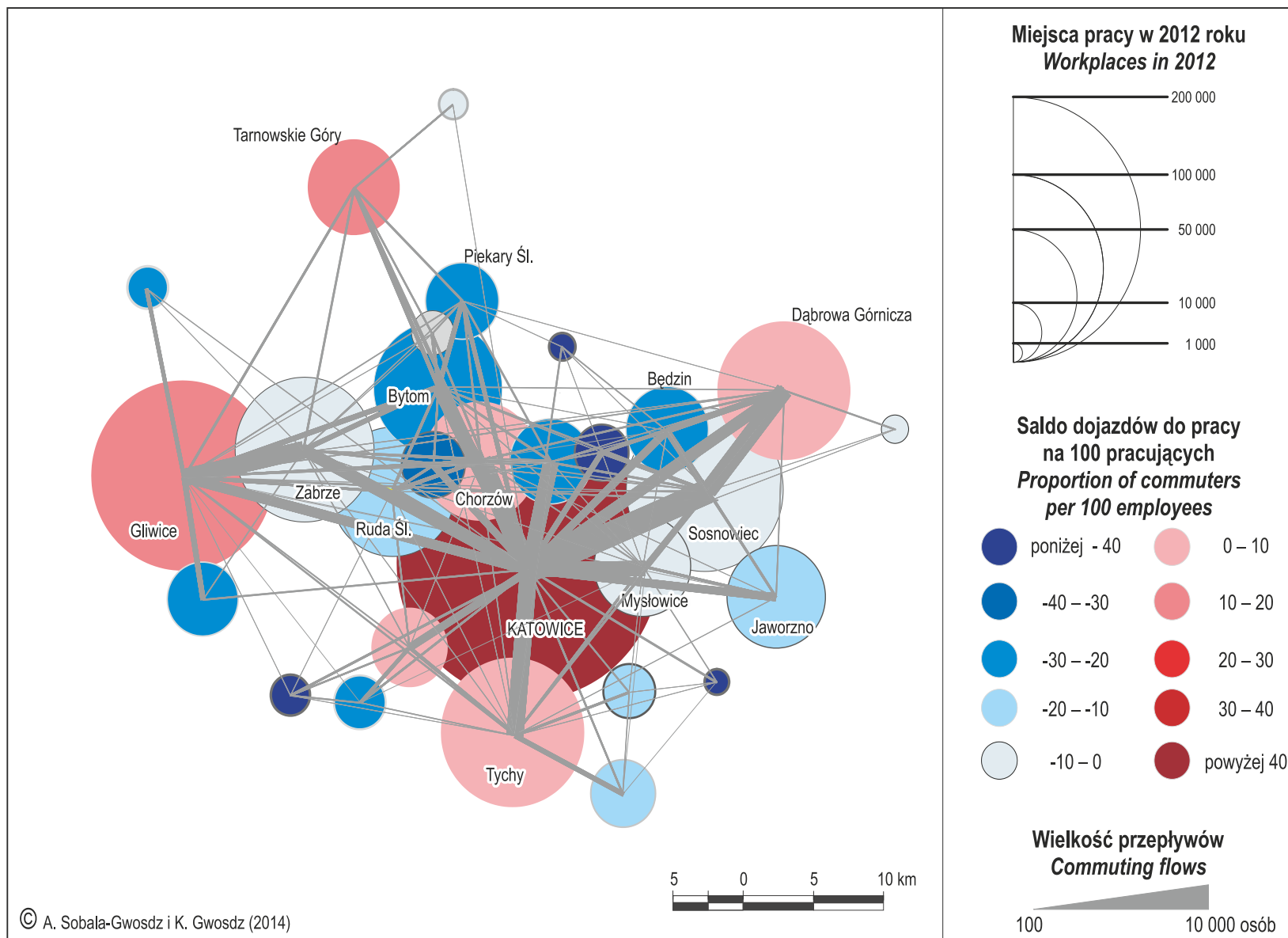

↑ > 100 00

Nowe działalności produkcyjne

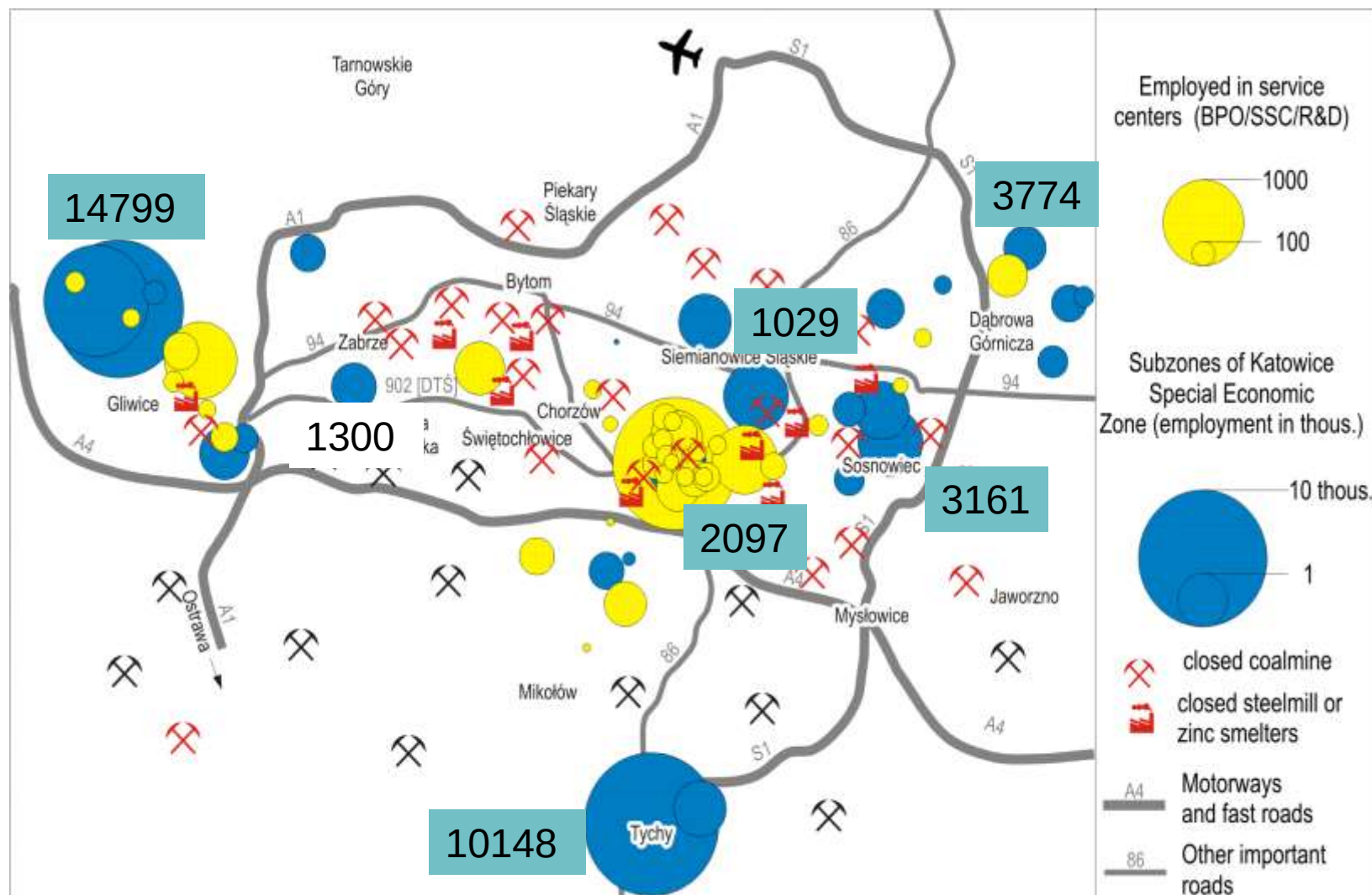

Powiązania miast konurbacji katowickiej i jej obrzeża w zakresie dojazdów do pracy w 2011 roku

Nowe miejsca pracy w firmach zlokalizowanych w Katowickiej SSE (2016 r.)

Źródło: Gwosdz (2014) uaktualnione

Zmiany sektora egzogenicznego w miastach rdzenia konurbacji katowickiej (2004-2008)

nadw. prac.

$\Delta = 19\ 000$

Przetwórstwo przemysłowe (D) + 4,3 tys.

w tym: Tychy 6,8

Gliwice 6,0

Siemianowice Śl. 0,7

Sosnowiec 0,5

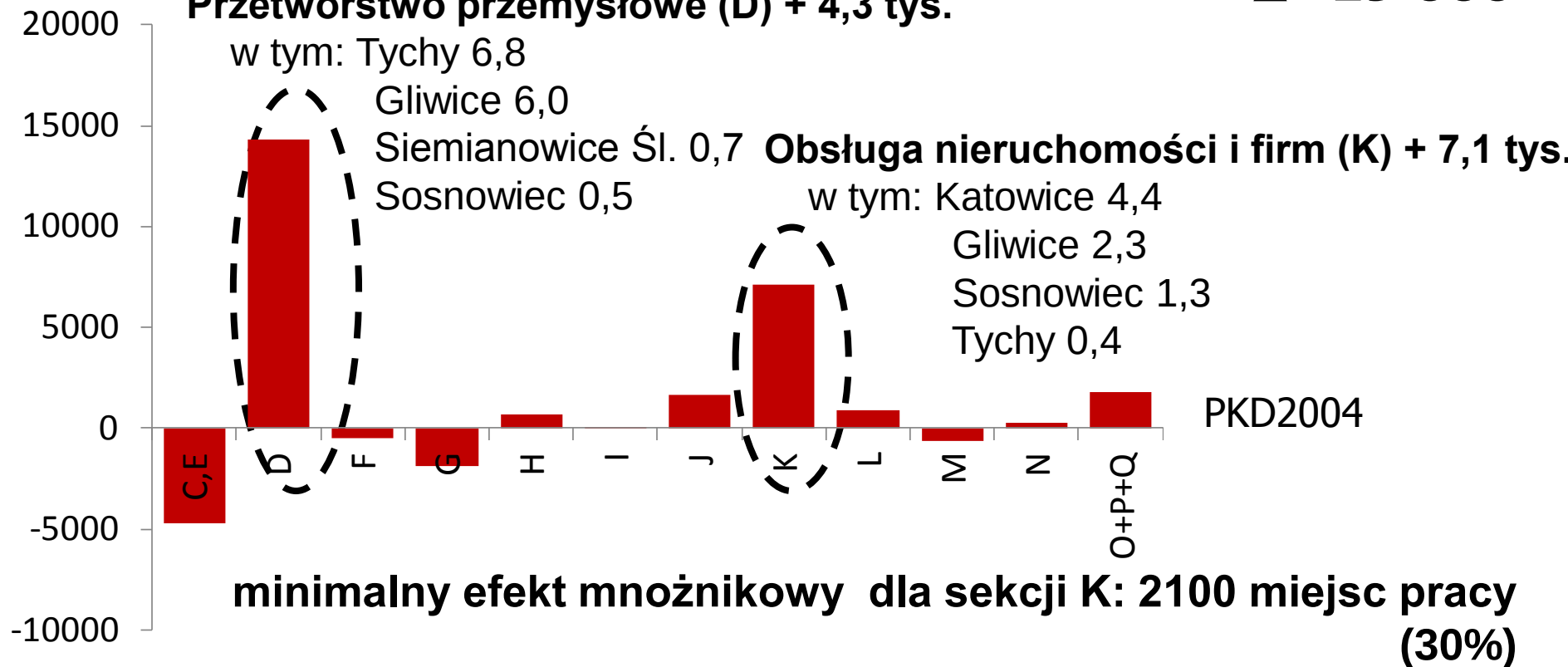
Obsługa nieruchomości i firm (K) + 7,1 tys.

w tym: Katowice 4,4

Gliwice 2,3

Sosnowiec 1,3

Tychy 0,4

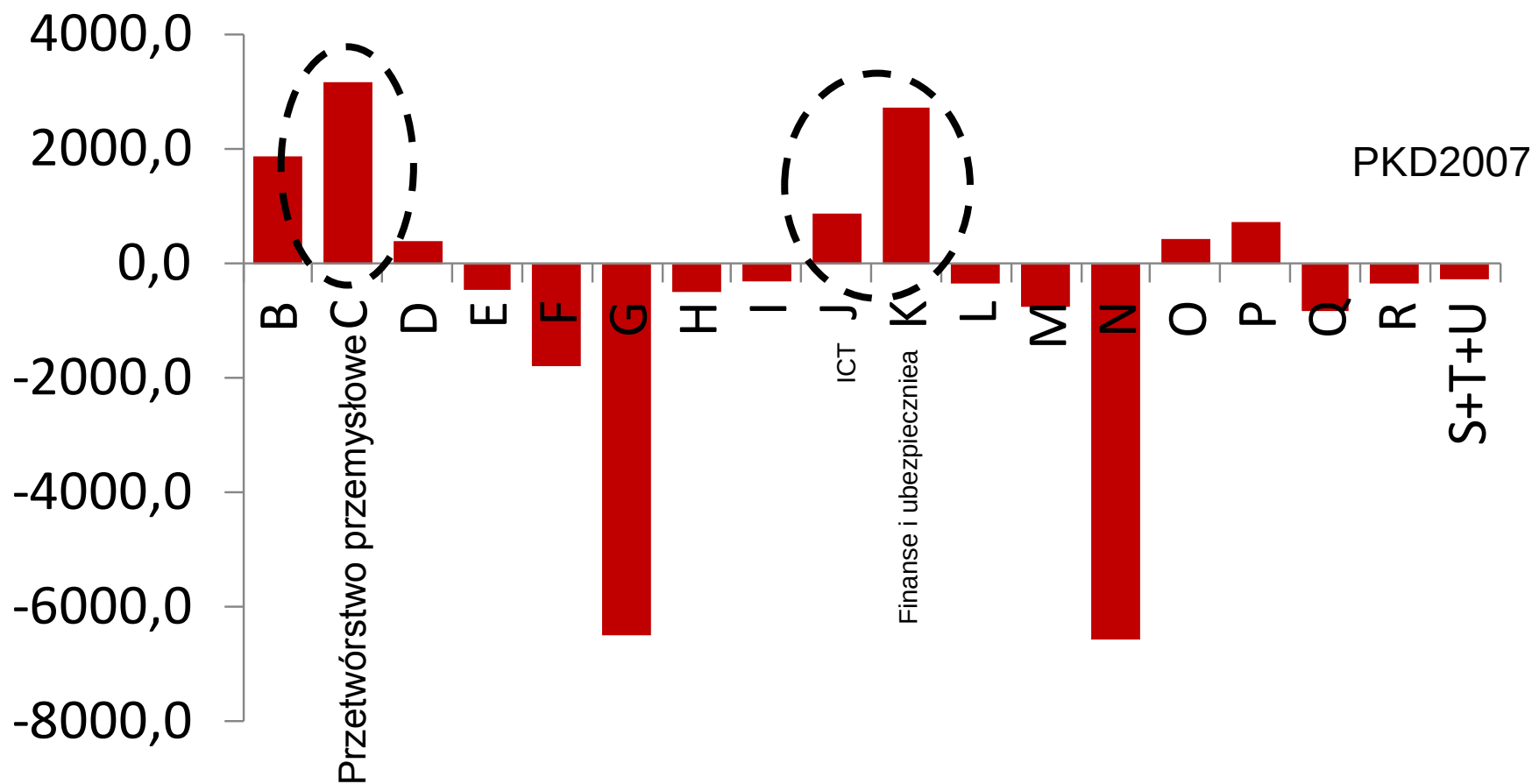

Źródło: Gwosdz (2016)

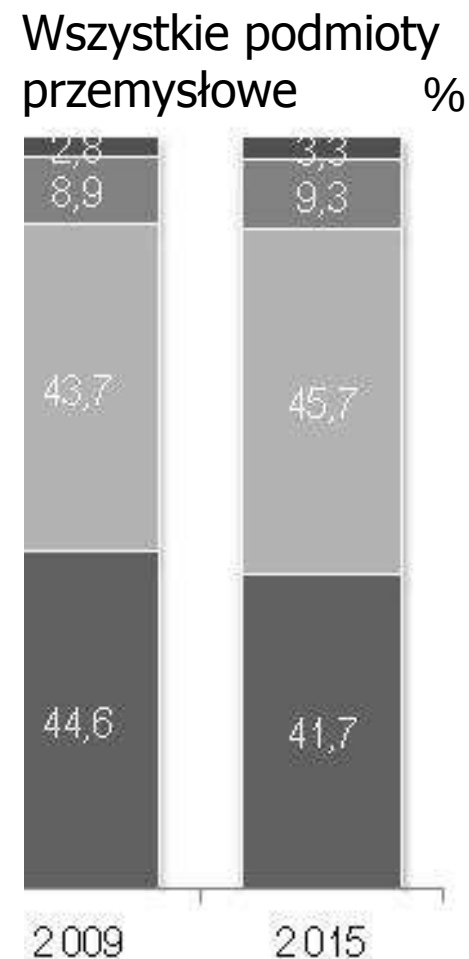
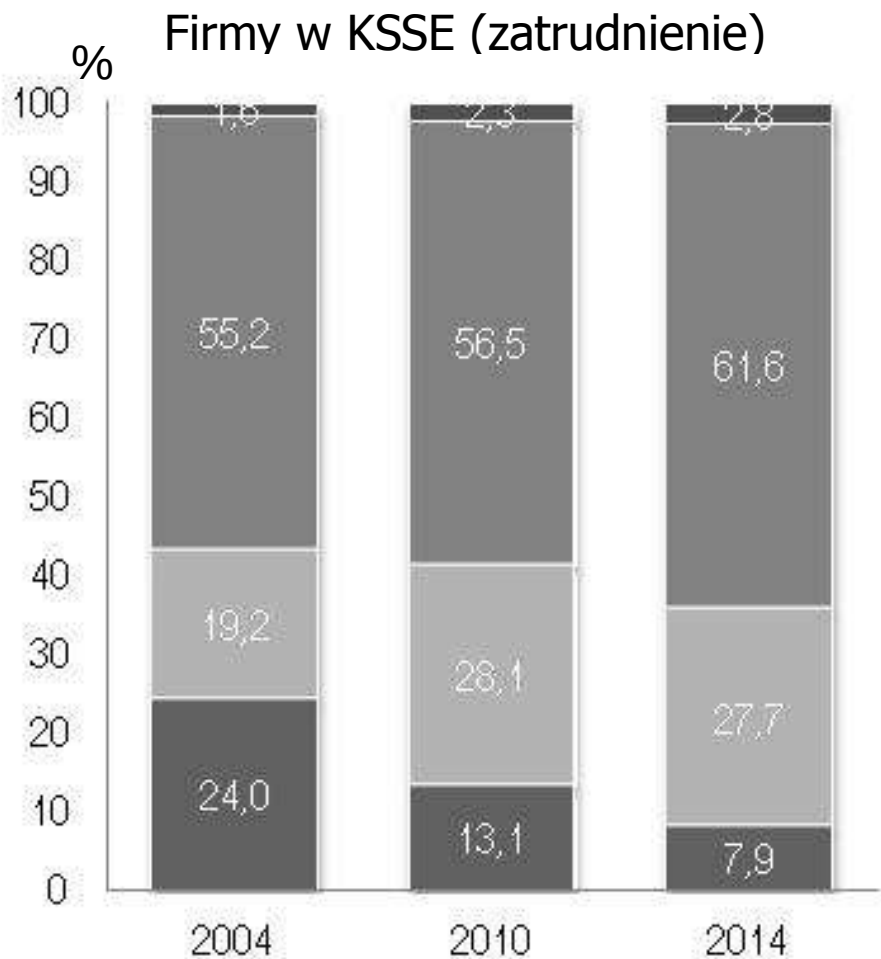
Zmiany sektora egzogenicznego w miastach rdzenia konurbacji katowickiej (2010-2012)

$\Delta = -8\ 425$

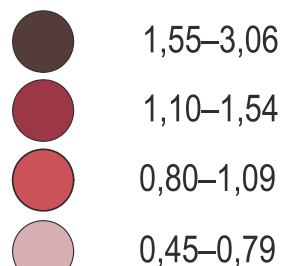
Źródło: Gwosdz (2016)

Dynamika firm przemysłowych według poziomu techniki

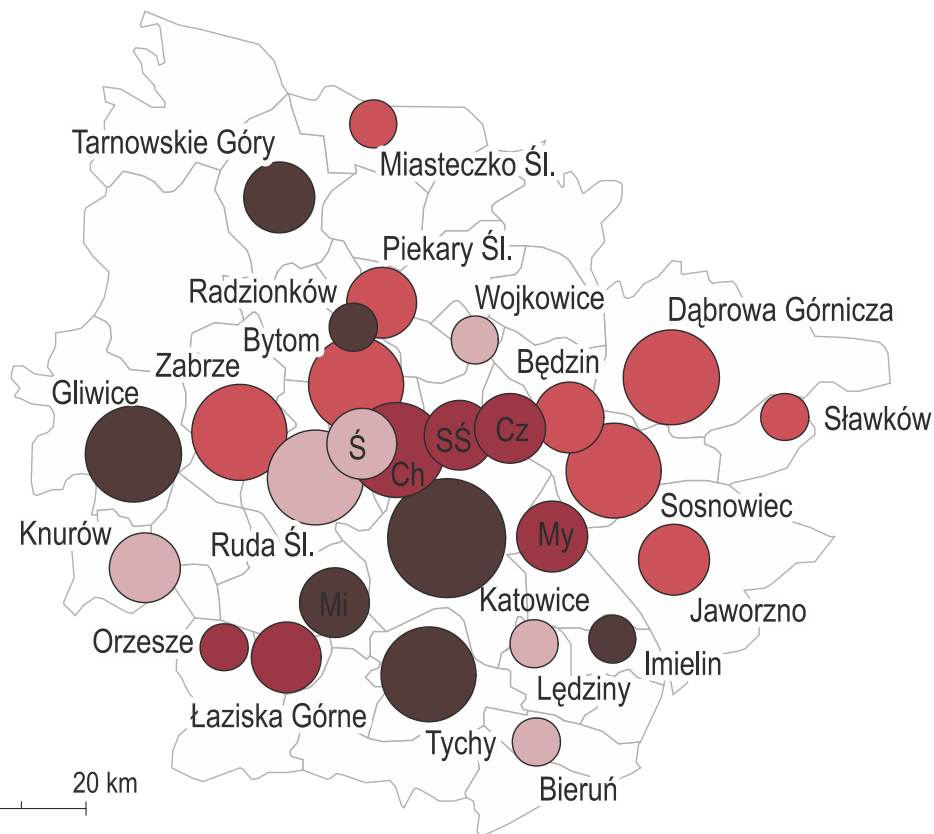
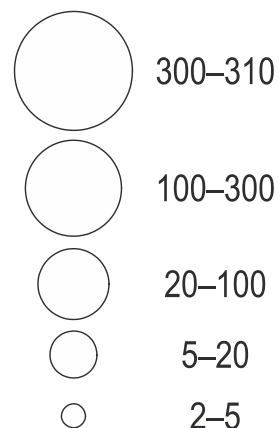

Przemysł high-tech i medium high-tech

Firmy przemysłu średniowysokiej i wysokiej techniki na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym w 2009 r.

Liczba mieszkańców (tys.)

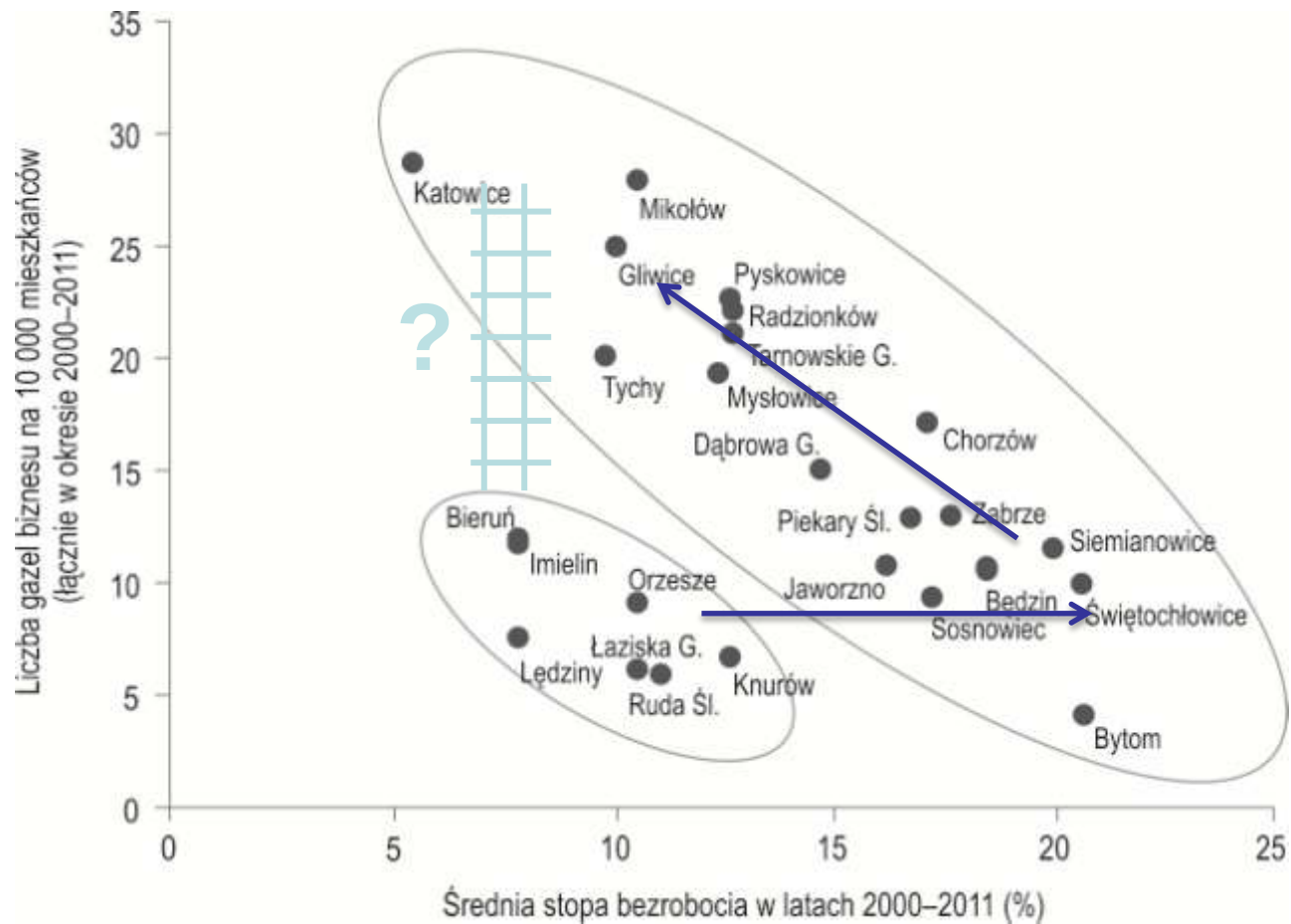
Ch – Chorzów
Cz – Czeladź

Mi – Mikołów
My – Mysłowice

SŚ – Siemianowice Śląskie
Ś – Świętochłowice

— granice gmin

Zwycięzcy, przegrani i czekający na zmianę

- Reindustrializacja poprzez **pokrewne**, ale bardziej **technologicznie zaawansowane** gałęzie przemysłu przetwórczego, a nie zupełnie nowe, zaawansowane technologicznie działalności, jak np. przemysł high-tech czy tzw. sektor kreatywny,
- **Stopniowy awans kompetencyjny** (*upgrading*) w GVC
- Wzrost złożoności generowany przez „nowe warstwy inwestycji” (por. Massey 1984) i różne ekosystemy innowacyjne (zob. M. Baron 2016)
- Realne zagrożenie „**chorobą północnowschodnio angielską**”?

Fot: Agnieszka Sobala-Gwosdz

najstarszy i największy okręg przemysłu fabrycznego na ziemiach polskich do lat 1890-tych

nieliczne nowe zakłady i ograniczone inwestycje w modernizację istniejących fabryk w okresie PRL

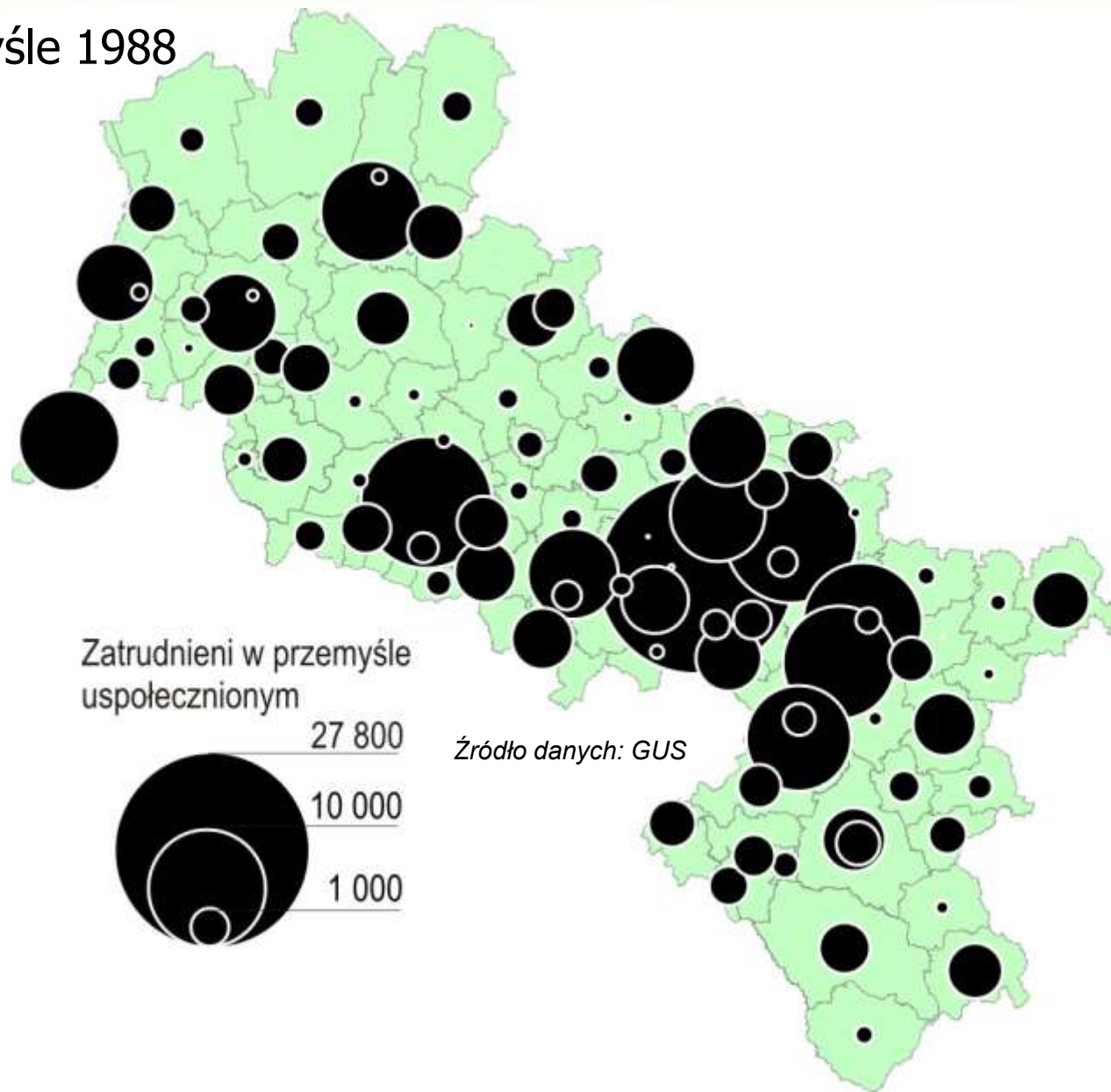
Silna deindustrializacja w fazie transformacji (-52% spadek miejsc pracy 1989-2003)

Zatrudnieni w przemyśle 1988

204 tys.

Zatrudnieni w przemyśle
uspołecznionym

27 800

10 000

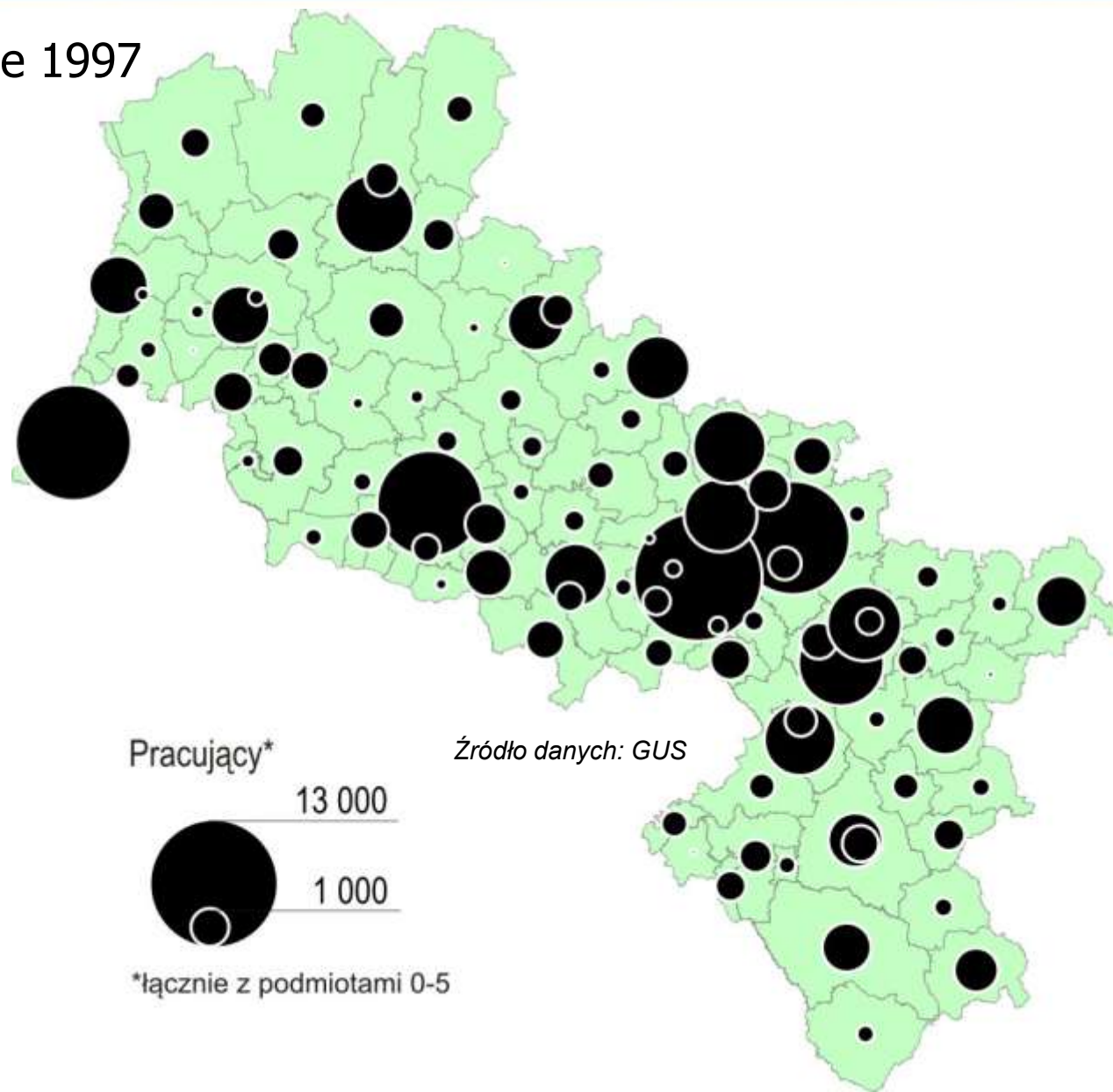
1 000

Źródło danych: GUS

Pracujący w przemyśle 1997

137 tys.

Pracujący*

13 000

1 000

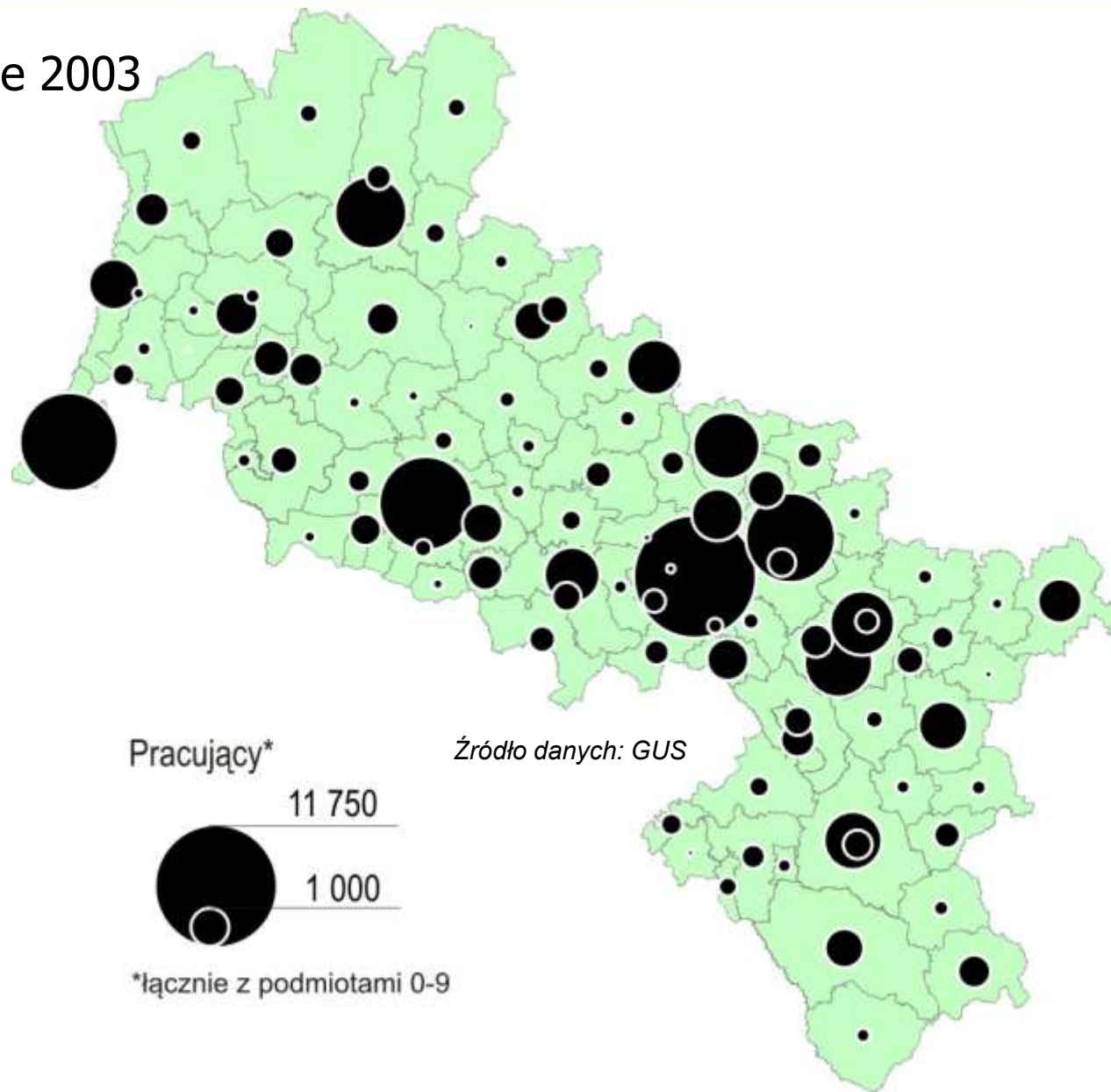
Źródło danych: GUS

*łącznie z podmiotami 0-5

Pracujący w przemyśle 2003

97 tys.

Pracujący*

11 750

1 000

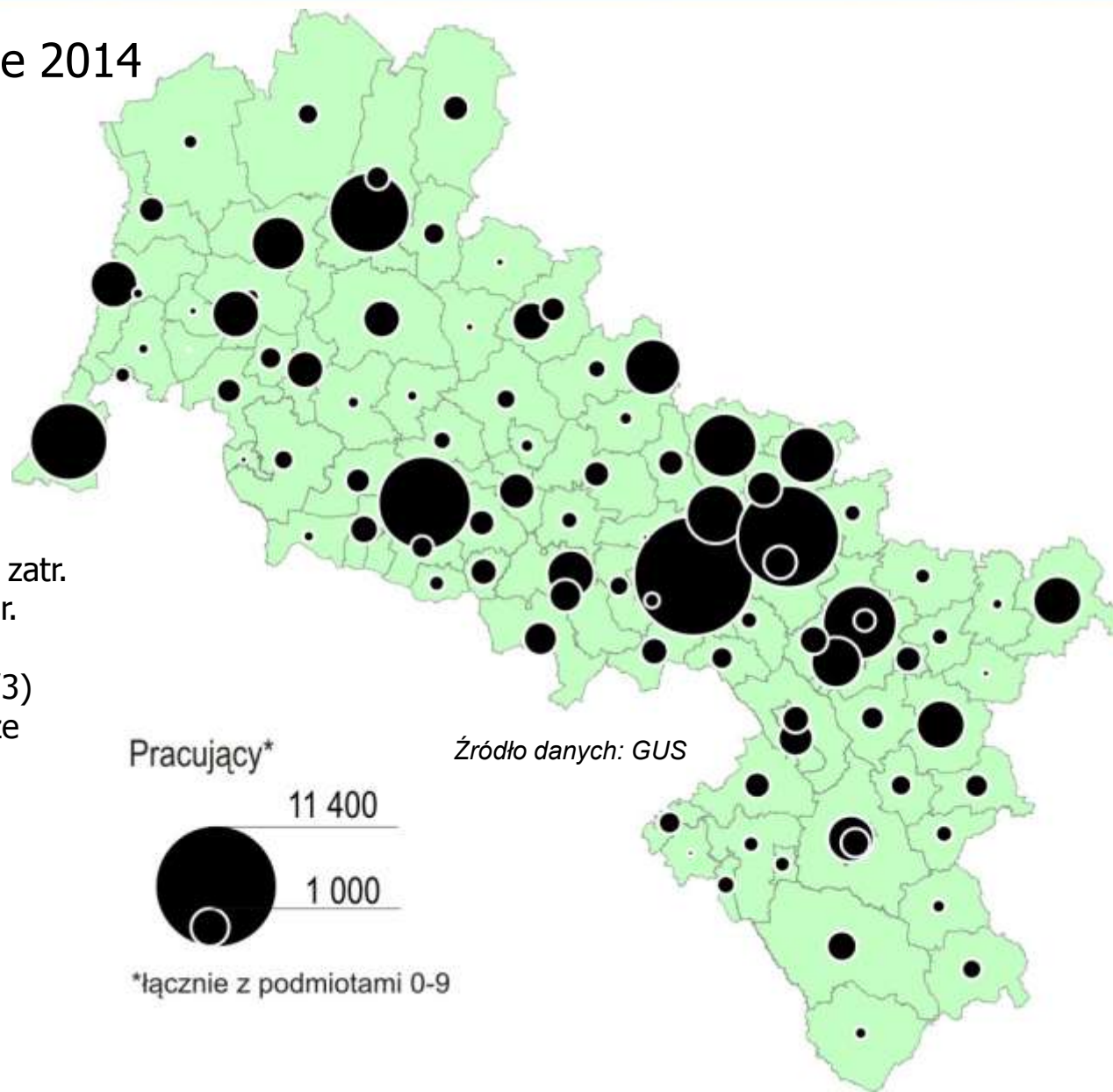
*łącznie z podmiotami 0-9

Źródło danych: GUS

Pracujący w przemyśle 2014

97 tys.

Na 258 przedsiębiorstwach >50 zatrudnionych
Działających w SOP w 1988 r.

Do 2016 r. przetrwało 88 (1/3)
Ale tylko 2 firmy włókiennicze

Źródło danych: GUS

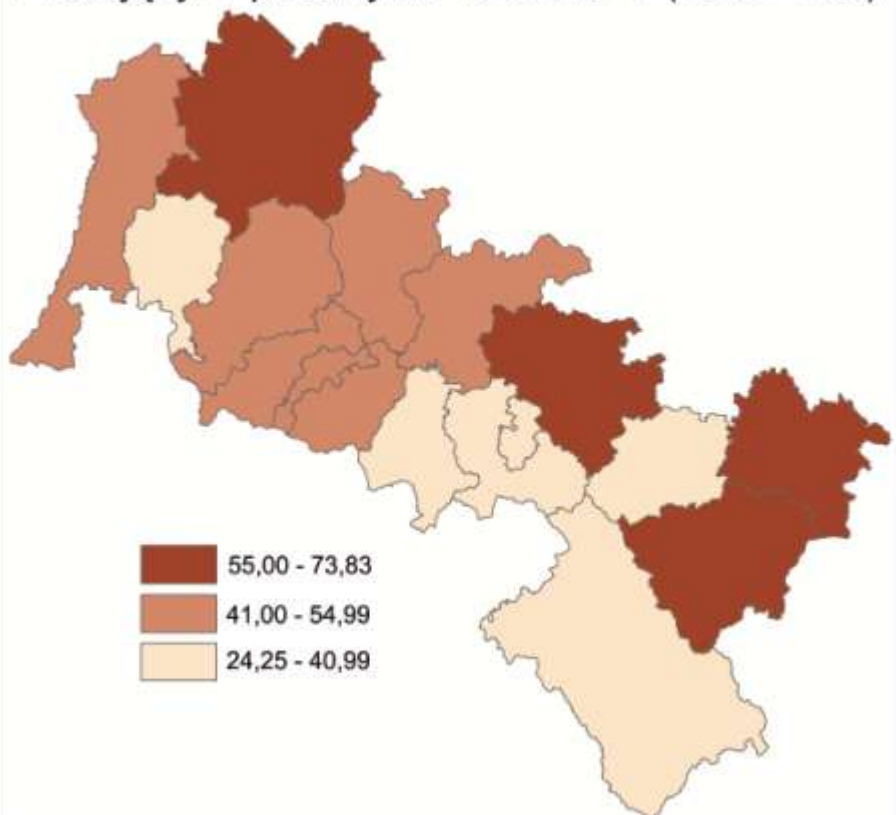
Pracujący*

11 400

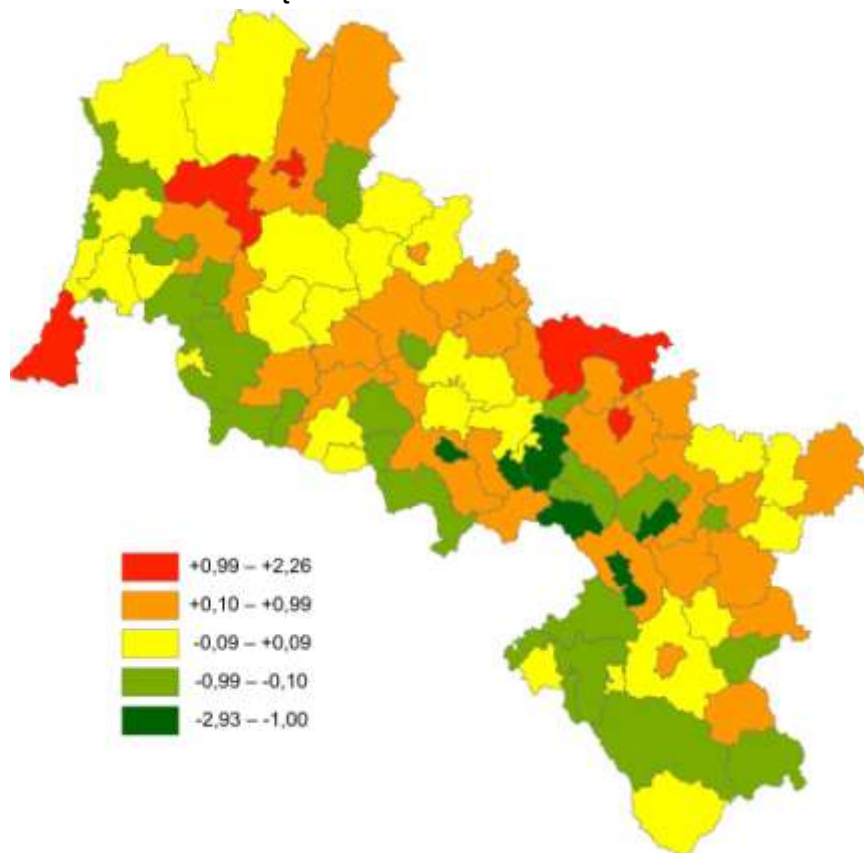
1 000

*łącznie z podmiotami 0-9

Pracujący w przemyśle 1988-2014 (1988=100)

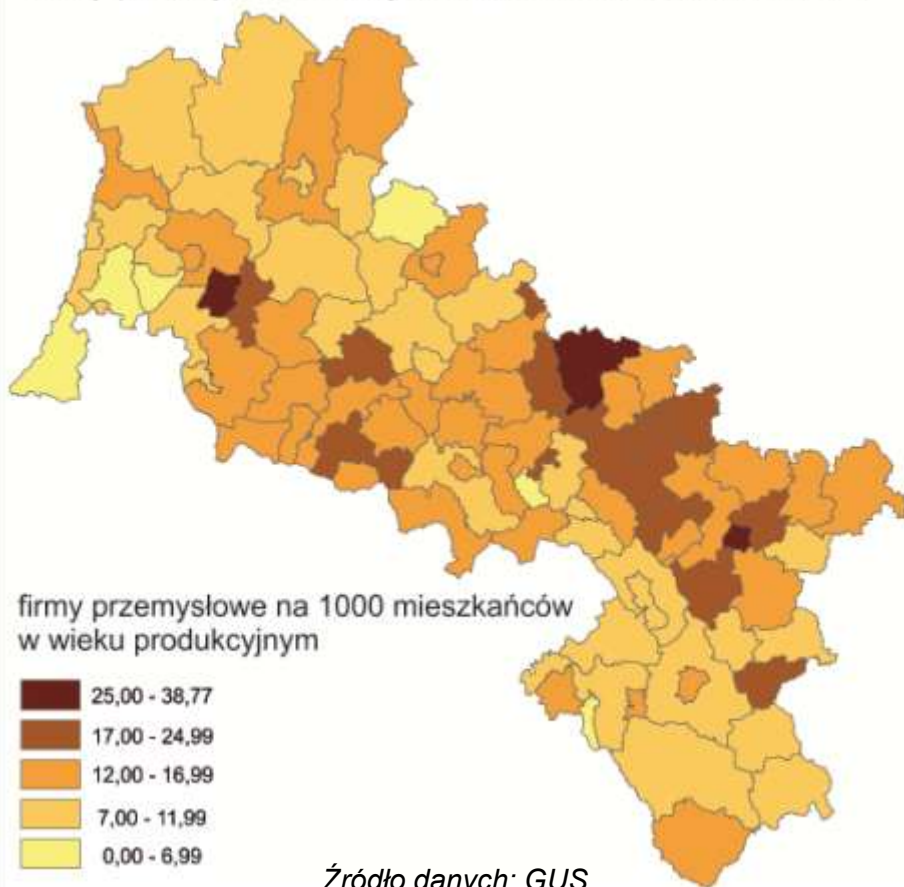
Przesunięcie udziałów 1988-2014

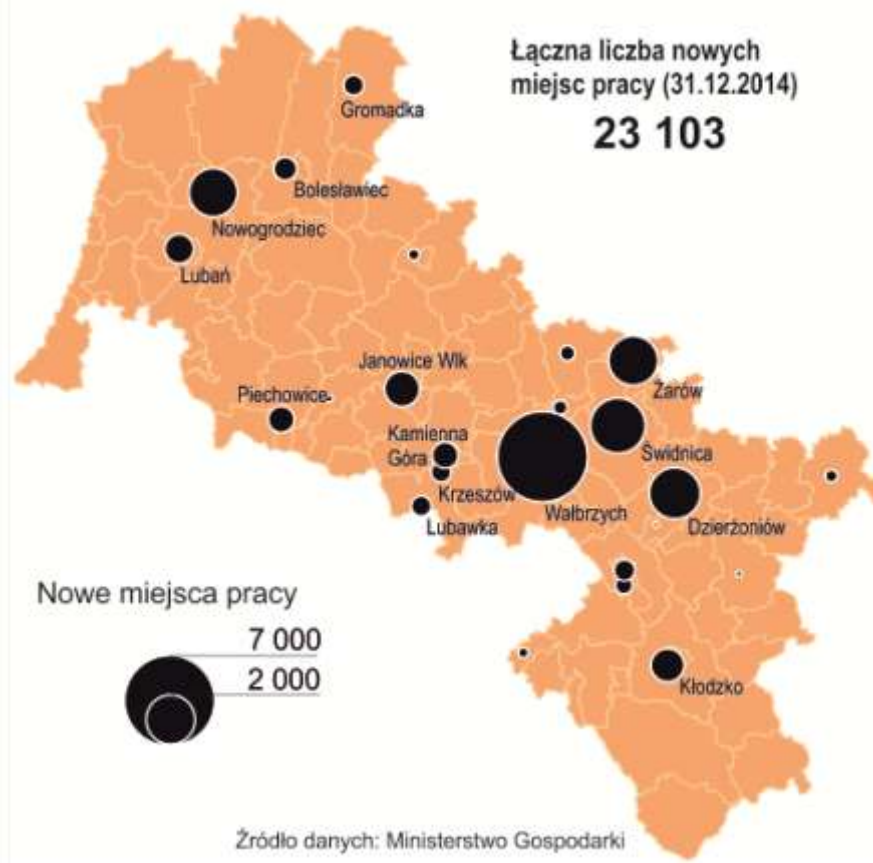
Na 258 przedsiębiorstw >50 zatrudnionych działających w SOP w 1988 r.

do 2016 r. przetrwało 88 (1/3)
Ale tylko 2 firmy włókiennicze

firmy przemysłowe zarejestrowane w REGON w 2014 r

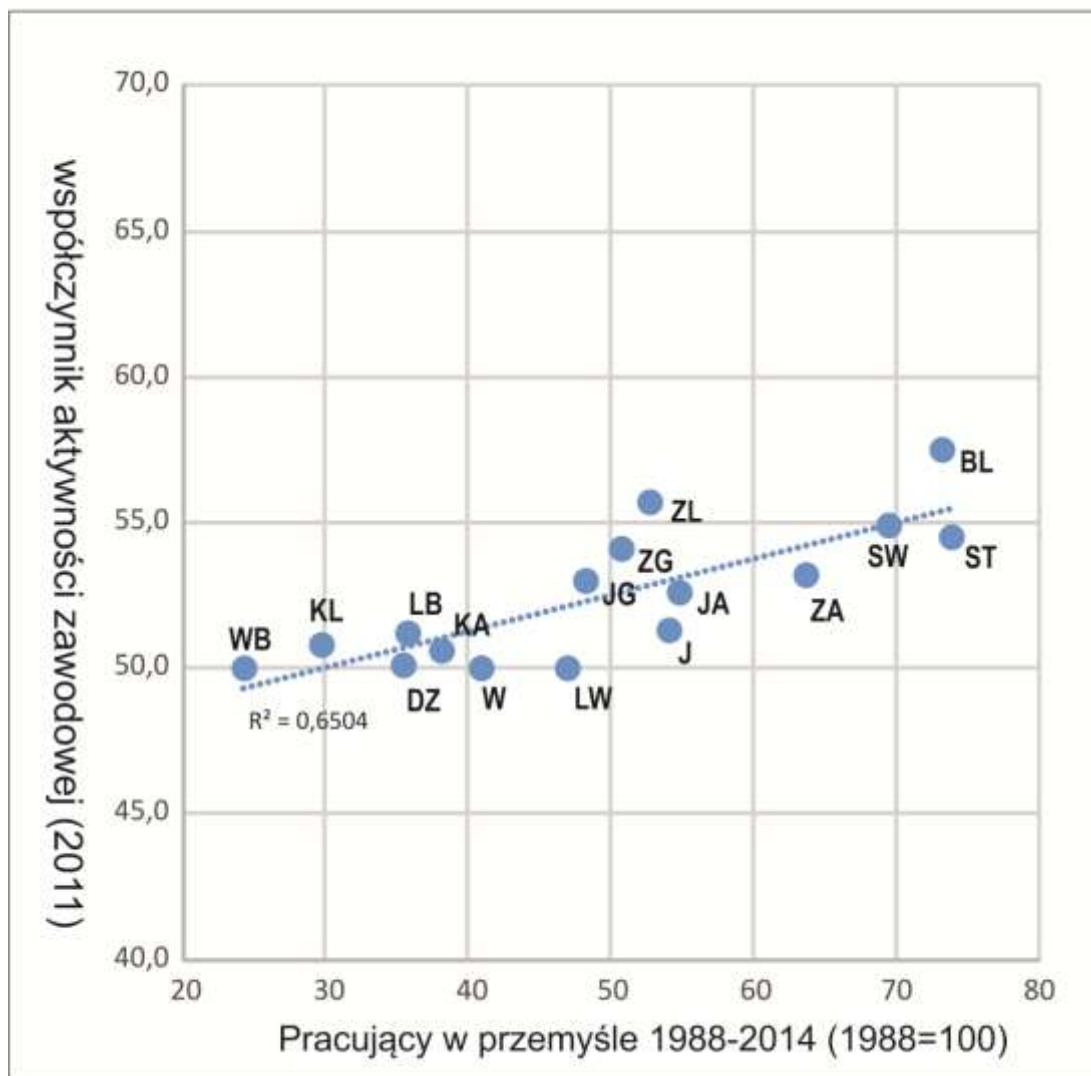
Nowe prace w SSE (wg gmin)

Nowe miejsca pracy w SSE to 23,8%
pracujących w przemyśle regionu

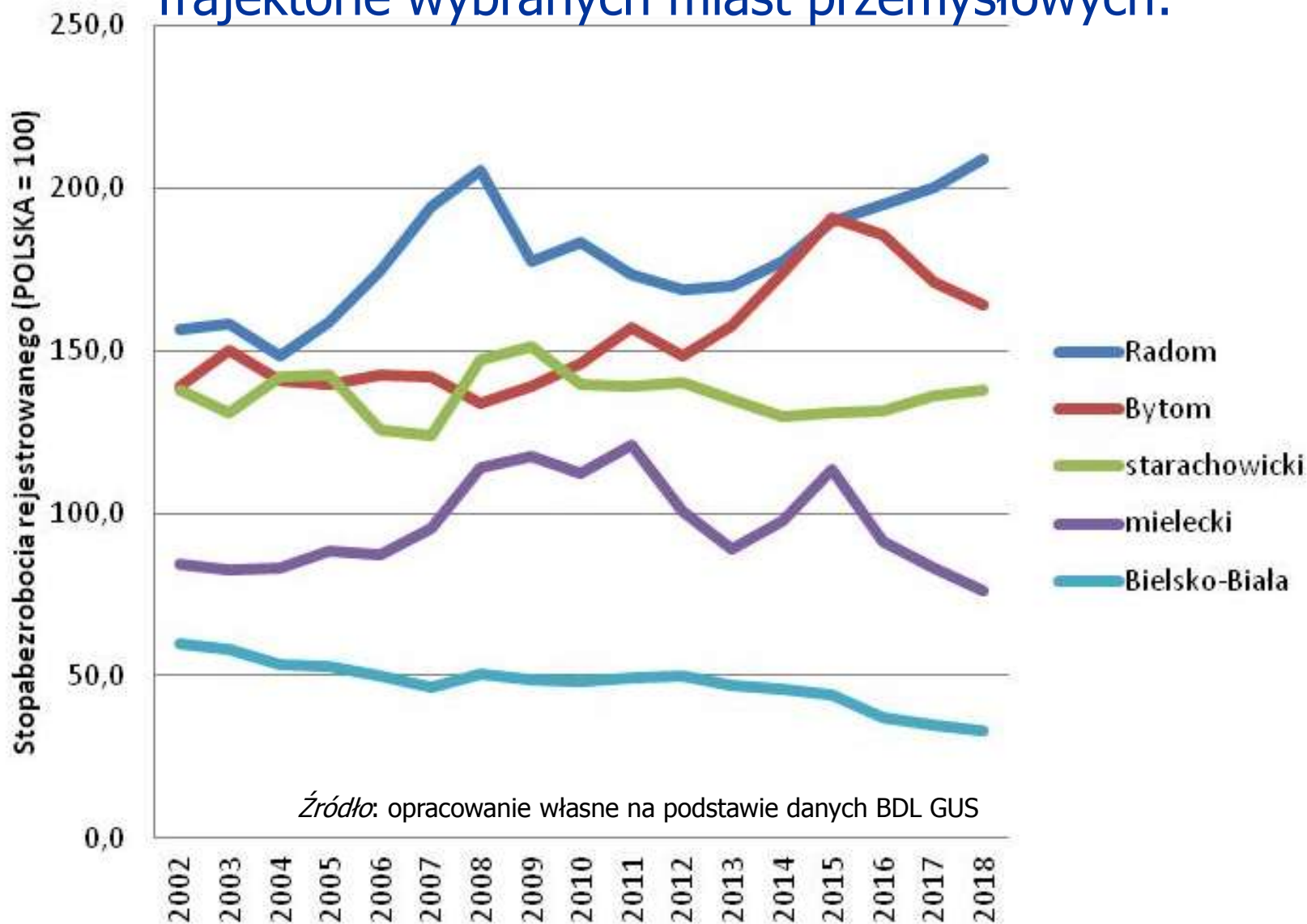
Przemiany przemysłu Sudetów kształtowane są przez czynniki endogeniczne i egzogeniczne:

- dostępność komunikacyjną (autostrada A4 i ob. metrop. Wrocławia)
- przedsiębiorczość wzmacnianą przez lokalne zasoby lub tradycje a hamowaną przez wieloletnią dominację dużych zakładów
- słabość kapitału ludzkiego związaną z długotrwałą depopulacją
- deindustrializacja jest elementem szerszej słabości gospodarczej regionu

Źródło: Domański B., Gwosdz K., 2017, *Ścieżki deindustrializacji i reindustrializacji Sudetów*

Trajektorie wybranych miast przemysłowych:

UNIWERSYTET JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

MIELEC

Foto: <http://www.mielec.pl/>

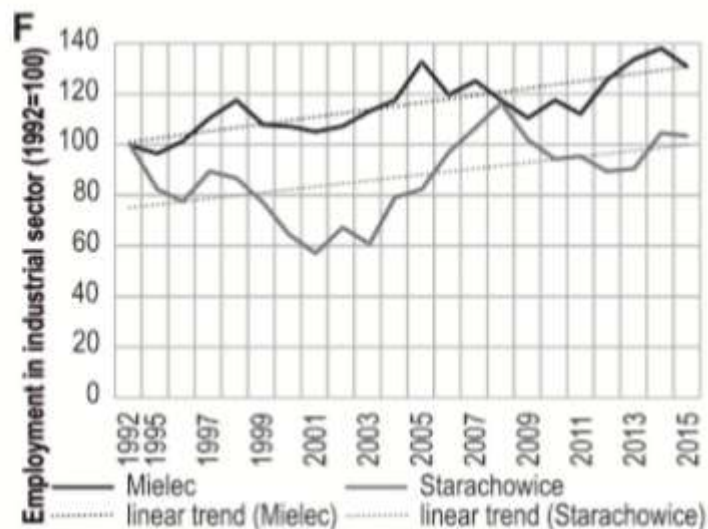
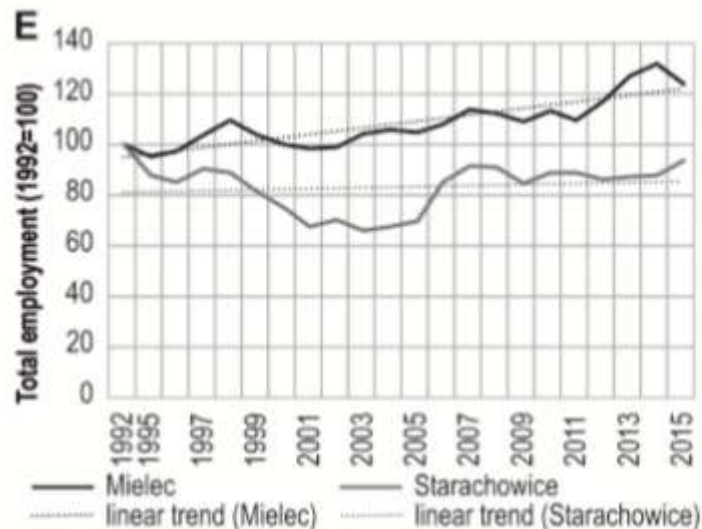
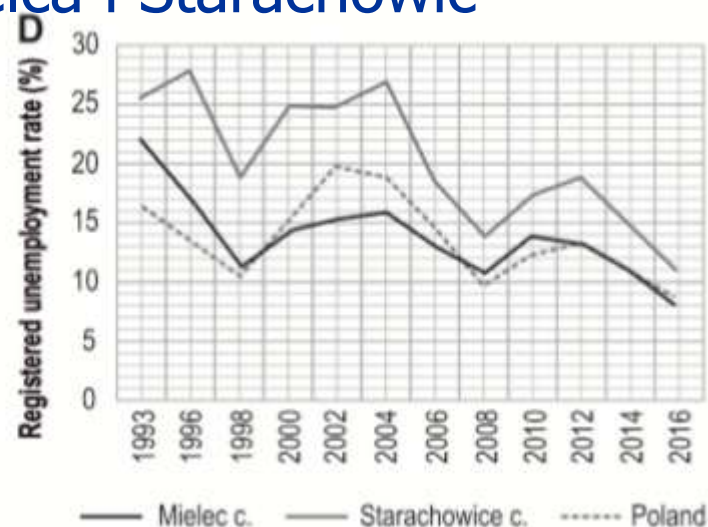
STARACHOWICE

Foto: Jarosław Działek, za zgodą autora

Trajektorie miast przemysłowych: studium przypadku Mielca i Starachowic

Źródło: Gwosdz, Domański, Bilka-Wodecka (2019)

Trajektorie miast przemysłowych: studium przypadku Mielca i Starachowic

Typ restrukturyzacji	połączenie restrukturyzacji ofensywnej i defensywnej	dominacja restrukturyzacji defensywnej (<i>low-road</i>)
Wpływ transformacji gospodarczej na odporność gospodarczą miasta	- silny i zdywersyfikowany ośrodek przemysłowy; - liczne duże i dynamiczne MŚP w różnych sektorach, w tym w przemyśle zaawansowanych technologii; - rozwój usług dla producentów w wyniku efektów mnożnikowych firm SSE - umiarkowany rozwój funkcji kontrolnych - umiarkowana odporność gospodarcza, osłabiona przez ograniczone funkcje usługowe ze względu na niewielkie zaplecze	- słabo zdywersyfikowany ośrodek przemysłowy; - niewielka liczba dynamiczne MŚP, dominacja średnioniskich branż, zwłaszcza przemysłu metalowego - ograniczone funkcje pozaprodukcyjne i kompetencje decyzyjne - niedorozwój usług dla firm - słaba odporność gospodarcza ze względu na duży udział pracochłonnych branż i segmentów łańcucha wartości

Trajektorie miast przemysłowych: studium przypadku Mielca i Starachowic

Źródło: Gwosdz, Domański, Bilska-Wodecka (2019)

	MIELEC	STARACHOWICE
Wpływ transformacji gospodarczej na zlokalizowane zdolności	specyficzne dla branży i ogólne zdolności opierają się na cechach zakładu lotniczego; są one wzmacniane dzięki inwestycjom firm zagranicznych i krajowych w połączeniu z wcześniej wykształconymi umiejętnościami, może to wspierać rozwój różnych branż przemysłu i usług w ośrodku	specyficzne zdolności stanowiły słabą podstawę modernizacji gospodarki; ogólne możliwości, w tym jakość lokalnych instytucji, aspiracje edukacyjne i poziomy, nie sprzyjały rozwojowi innych rodzajów działalności gospodarczej

sekwencja pojawiających się kolejno i częściowo nakładających się na siebie ścieżek rozwojowych różnych działalności (branż) dynamizujących gospodarkę lokalną.

w XX wieku doświadczyło trzech znaczących szoków o charakterze zewnętrznym, które mogły spowodować kryzys

Czynniki odporności miasta:

wewnętrzne: ponadprzeciętna aktywność społeczna i gospodarcza poszczególnych grup kulturowych i atrakcyjność mieszkaniowa miasta i Beskidu Śląskiego, dywersyfikacja gospodarki (branże pokrewne i wspierające).

Zewnętrzne: wysokie wymagania jakościowe wobec miejscowych producentów, migracje i zewnętrzne interwencje (decyzja o lokalizacji FSM)

Źródło: Domański i Gwosdz (2016)

- Przykłady analizowanych miast potwierdzają hipotezę (Coenen et al., 2015), że rozwój nowej ścieżki rozwoju zależy od rekombinacji cech: branż przemysłowych (firm) zlokalizowanych w danym obszarze, lokalnych instytucji i społeczności
- Cechy branż przemysłowych (firm) zlokalizowanych w danym obszarze kształtują cechy kultury industrialnej, w szczególności wartości, postawy i wzorce zachowań (w tym odpowiedzialność, staranność, zaufanie i współpraca). Te cechy z kolei mają pośredniczący wpływ na przyszłe perspektywy rozwoju miasta w dłuższym okresie.
- Zaobserwowane różnice procesów de- i reindustrializacji można częściowo wyjaśnić różnicami w zlokalizowanych zdolnościach, które tworzą środowisko ułatwiające lub utrudniające rozwój nowych działalności gospodarczych
- Wobec wyczerpywania się dotychczasowego modelu rozwoju przemysłu w Polsce, pojawiają się pytania o terytorialnie zróżnicowaną zdolność awansu firm w globalnych sieciach produkcyjnych, adaptacji do zmian technologicznych i organizacyjnych [przemysł 4.0], wpływ zmian demograficznych i aktualnych tendencji na rynku pracy

Gwosdz K., Domański B., 2015, ***Czynniki sukcesu kreatywnej destrukcji gospodarki Bielska-Białej***, w: Soja M., Zborowski A., 2015, *Miasto w badaniach geografów*, Tom 2., Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 57-75.

Domański B., Gwosdz K., 2017, ***Ścieżki deindustrializacji i reindustrializacji Sudetów***, [w:] M. Drewnik i M. Mika (red.), *Człowiek i jego działania. Spojrzenie Geografa*, Kraków, IGiGP UJ, 71–92.

Gwosdz K., 2016, ***Radykalna transformacja czy rozwój zależny od ścieżki? Mechanizmy ewolucji bazy ekonomicznej konurbacji katowickiej w XXI wieku***, [w:] Zavodna M. (red.) *Restrukturalizacja regionów ostrawskiego i katowickiego jako możliwość współpracy czesko-polskiej*, University of Ostrava, Ostrava, 21–51

Gwosdz K., 2014, ***Między starą a nową ścieżką rozwojową. Mechanizmy ewolucji struktury gospodarczej i przestrzennej regionu tradycyjnego przemysłu na przykładzie konurbacji katowickiej po 1989 roku***, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków.

UNIwersytet Jagielloński
w Krakowie

Czynniki i mechanizmy de- i re-industrializacji wybranych okręgów i miast przemysłowych w Polsce

krzysztof.gwosdz@uj.edu.pl

Zakład Rozwoju Regionalnego IGiGP